

[Рец.]: Силка О. З. Громадські об'єднання українського села наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.: становлення та діяльність (на матеріалах Лівобережжя). Монографія. – Черкаси : ФОР Гордієнко Є. І., 2015 – 574 с.

Українське селянство у всі часи було оберегом української нації, джерелом збереження мови, культури, звичаїв, українського духу. Відтак руйнація засад його існування ставила під загрозу саме існування українства, що на різних історичних етапах здійснювалося його ворогами як відкритими так і прихованими методами. Апогеєм у цьому стало криваве ХХ століття із його голодоморами, як найжахливішим інструментом тоталітарної системи у війні з українським селянством. Відтак, кожне нове фундаментальне дослідження з історії України, присвячене тематиці українського селянства, особливо, на зламі ХІХ – на початку ХХ ст., є завжди на часі.

Авторка рецензованої монографії – кандидат історичних наук, доцент Національного університету харчових технологій Оксана Захарівна Силка добре відома науковому загалу численними публікаціями з історії громадських об'єднань Російської імперії й, зокрема, України. Рецензована монографія є результатом кількарічного копіткої праці зі збору матеріалів, опрацювання їх та проведення дослідження процесу та явища інституційного оформлення громадської ініціативи українського селянства в кінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Українська історична наука, що є досить позитивним фактом, у означеній площині, не стоїть осторонь головних тенденцій дослідження статутної громадської ініціативи. Підтвердженням цього є низка нових дисертаційних та наукових досліджень, які дають змогу створити об'єктивну і багатогранну картину процесів, які розгорталися в Україні в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Разом з тим, варто наголосити, що об'єктом дослідження переважної більшості наукових розвідок є громадські товариства, діяльність яких було спрямовано і реалізовано, як правило, на місто і в межах міста. Легальні сільські громадські організації не виділялися як окремий, особливий, а тому унікальний пласт громадської ініціативи, вони розглядалися побіжно або в контексті роботи міських громадських об'єднань, або як частина кооперативного руху. Проте вивчення специфіки права реалізації інтересів сільського населення України дає можливість зрозуміти не лише суспільні, культурні, моральні цінності минулого, але й деякі особливості сьогодення.

З огляду на це, актуальність представленої монографії зумовлена потребою проведення всебічного і комплексного дослідження з історії сільських громадських товариств різної спрямованості, як одного з чинників формування громадянського суспільства. Авторка чітко визначила актуальність теми, яка за сучасних умов набуває нового звучання, вкладаючи український контекст історію Лівобережної України сторічної давнини (с. 8-11). Виходячи із предмету дослідження О. З. Силка належним чином обґрунтувала його хронологічні межі, які охоплюють весь період сільської громадської ініціативи українців у часовому проміжку існування Російської імперії.

Висунуті авторкою мета та завдання покликані охопити суттєві компоненти досліджуваної проблеми, їхня реалізація зумовлює відповідну структуру монографії, яка складається зі вступу, шести розділів, структурованих на 18 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і літератури та додатків.

До позитивних моментів монографії слід також віднести проведений скрупульозний розгляд великого пласту робіт попередників. Авторка прийшла до закономірного висновку, що «добровільні статутні об'єднання населення України наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. по праву стали об'єктами наукових досліджень, проте, увага до сільської громадської ініціативи ще не може бути визначена як повна і всеохопна» (с. 49).

Відтак, основою для написання роботи стали архівні та опубліковані джерела, що містяться у вітчизняних архівосховищах та книгозбірнях. Особливо варто наголосити на опрацюванні авторкою широкого кола тогочасних періодичних видань. Для написання монографії О. З. Силка вміло підбрала методичний інструментарій, який і дозволив, керуючись міждисциплінарним підходом, здійснити фундаментальне дослідження соціальних процесів у аспекті громадського самогуртування, що відбувалися на теренах України і часи кінця ХІХ – початку ХХ ст. Більше того, їй вперше вдалося показати їхню трансформацію залежно різного нормативно-правового підґрунтя. Усе це дозволило авторці підготувати оригінальну роботу, виробити власне концептуальне бачення окресленої проблеми, дійти фундаментальних висновків.

Особливу увагу слід акцентувати на новизні монографії. Так, у роботі вперше: залучено українських сільський сегмент до загальної мережі статутних товариств України, діяльність яких відбувалася у період формування громадянського суспільства в Російській імперії, здійснено спробу подивитися на сільські статутні товариства як на єдиний організм: від ініціативи та реєстрації об'єднання до результатів їхньої життєдіяльності.

У монографії детально досліджено чотири групи громадських статутних сільських організацій на прикладі Полтавської та Чернігівської губерній – сільськогосподарські товариства; товариства територіальної самоорганізації (пожежні товариства та дружини, товариства благоустрою); осередки імператорських загальноросійських об'єднань (Російського товариства Червоного Хреста, Російського товариства рятування на водах, Товариства шанувальників історичної освіти і пам'ять імператора Олександра ІІІ тощо); об'єднання соціальної опіки, благодійності та просвітництва (понад десять типів). Їхнє виникнення та функціонування характеризуються О. З. Силкою як результат громадської та приватно-громадської ініціативи та складова загальноукраїнської мережі громадських об'єднань. Крім того, на

високому науковому та теоретичному рівні викладено положення щодо існуючих поглядів на спектр сільських громадських об'єднань, розкрито окремі аспекти існуючої наукової дискусії щодо створення універсальної класифікації громадських товариств Російської імперії.

Варто підтримати позицію автора, яка на перший план висуває соціально-орієнтовану мету та завдання у роботі сільських громадських об'єднань. Розвиток сільської статутної громадської мережі у період, що досліджується, О. З. Силка пов'язує у тому числі з фактами наявних особистих внутрішніх протиріч українського селянства з необхідністю вирішення вагомих соціально-економічних проблем. Практичне втілення поставлених завдань, і як наслідок, досягнення мети сільськими товариствами, на думку автора повинно супроводжуватися покращенням рівня та якості життя населення, формуванням нового соціуму, поживленням у сфері громадського життя.

Монографію написано науковим стилем, виклад матеріалу йде логічно та послідовно з чіткою аргументацією положень. Важливим доробком автора є статистичний матеріал, який ілюструє тенденцію поширення сільського статутного руху. Висновки, зроблені авторкою, продумані, повністю відповідають вирішенню поставлених завдань та свідчать про зрілість та фундаментальність самого наукового дослідження. Вони можуть бути охарактеризовані як базові щодо місця та ролі сільських громадських організацій у процесах становлення громадянського суспільства у зазначений хронологічний період.

На тлі вказаних позитивів вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження. Так, у тексті монографії чітко не локалізована, а розпорощена інформація про кількісні показники сільського статутного руху як у окремих українських губерніях, так і в Російській імперії в цілому. Вартим уваги, на нашу думку, було б звернення авторки на процеси самогуртування селян також і у неросійських українських територіях, принаймні у їхній загальній характеристиці. Проте зауваження ніяк не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження, оскільки робота відзначається актуальністю, новизною, комплексним характером, чіткою архітектонікою. Її положення та висновки є реальним внеском у прирощування наукового знання та мають важливе досвідне значення для подальшого розвитку громадських об'єднань українського села.

Л. М. Жванко